

Politisk litteratur

Följande är en fortsättning på den artikel som han tidigare skrivit i *Svensk Tidskrift om politisk litteratur* av olika slag. Denna gång behandlar han både biografier — under ett år har inte mindre än tre sådana kommit ut bara om Stalin — och böcker om Kina och Chile. Sundell slutar med en redogörelse för en bok om folkrätten, och denna bok rekommenderar han mycket varmt, även om han även i fråga om den har egna och till en del kritiska synpunkter.

Just nu tycks det ha blivit på modet att skriva biografier om betydande politiska och historiska personligheter från vårt eget århundrade. Detta gäller bl a 1900-talets mest kända diktatorer och tyranner, Stalin och Hitler. Båda två har tidigare porträtterats på ett utmärkt sätt av framstående skribenter och till synes blivit föremål för definitiva tolkningar av deras insatser. Här avses Isaac Deutschers Stalinbiografi från år 1949 och Alan Bullocks "Hitler — a Study in Tyranny" från 1953.

Stalin har under det senaste året blivit föremål för åtminstone tre biografers mödor, Ronald Hingley, Robert Tucker och Adam Ulam. Det är den sistnämndes arbete på över 700 sidor som här skall behandlas. Ulam har varit knuten till Harvarduniversitetet sedan 1950 och är en av de absolut främsta amerikanska sovjetspecialisterna. Han har tidigare bland annat publicerat studier över rysk utrikespolitik och över spänningen mellan Ryssland och USA efter kriget — *The Rivals* från 1971. Det nya arbetet heter "Stalin — The Man and his Era" (Viking).

Ulam är en mycket personlig för att inte säga egensinnig historiker, något som kan verka störande på vissa läsare. Men det var ju faktiskt också trotskybeundraren Deutscher i sin studie över Stalin. Men med denna reservation kan man nog ändå konstatera att Ulam presterat en lysande framställning. Han har ansträngt sig att förstå sitt skrämmande föremål men har samtidigt lyckats hålla

en kritisk distans till den egendomliga person som Stalin var. Speciellt fascinerande blir Ulam i sin bedömning av Stalins utveckling från skicklig politiker och intrigmakare till blodtörstig och sjukligt misstänksam tyrann. Detta gällde inrikespolitiken. När det gäller utrikespolitiken lyckades den ryske diktatorn även på 30- och 40-talen bevara en ofta skicklig och försiktig politikers agerande. Till bokens mest fascinerande partier hör hur Stalin på 20-talet gradvis stärker sin maktställning och genom ett skickligt intrigspelel spelar ut sina medtävlare om makten mot varandra. Fakta i målet är inte nya, men Ulams redogörelse är fräsch och spännande som en thriller.

Tysk syn på Hitler

Stalin är inte den ende tyrann som nyligen blivit föremål för en grundlig historisk framställning. Den tyske historikern Joachim Fest utgav förra året i Västtyskland en jättelik biografi över Hitler (Propyläen) på över 1 000 sidor. Fests bok har i hemlandet gått ut i minst 300 000 exemplar och den har översatts till en rad språk. Glädjande nog kommer boken trots sin storlek troligen att ges ut på svenska.

På sina håll har boken kommit att sammankopplas med den sk Hitlervåg, som svept över världen under de sista åren, men det är knappast rättvist. Fest började med sitt arbete redan i slutet av sextioalet och han kunde inte då förutse det ytliga och hastigt uppflammande in-

trigspel som skulle komma. Hans bok är i högsta grad ett seriöst arbete och förtjänar att behandlas därefter. De bästa delarna av boken är de som gäller Hitlers ungdom och den första tiden som politiker. Något över halva boken gäller också perioden fram till Machtövertagande. De senare delarna lider av att Hitlers person tenderar att komma i bakgrunden för en allmän beskrivning av tredje rikets uppgång och fall och därtill räcker det utrymme som finns kvar ändå inte.

I sin strävan att förstå sin huvudperson går Fest kanske också litet väl långt ibland. De demoniska och nihilistiska dragen hos Hitler tenderar understundom att komma i bakgrunden. Det finns således invändningar att göra. Den är kanske också i en del avseenden underlägsen Bullocks berömda standardarbete. Men avsnitten om "Kamptiden" och Hitlers väg till makten är lysande. Bokens värde förhöjs av ett mycket intressant bildmaterial.

Objektiv syn på Kina

Till de viktigaste staterna i det kommunistiska lägret hör Folkrepubliken Kina, som i höst firar sitt 25 års-jubileum som stat. Samtidigt får man inte glömma att Kina som statsbildning och som en av flodkulturernas vaggor har mångtusentåriga traditioner att falla tillbaka på. Sådana traditioner försvinner inte snabbt med eller utan kulturrevolutioner. Mycket av det som på senare tid skrivits om Kina har varit starkt färgat av författarens sympatier. I regel har det varit fråga

om en ganska onyanserad beundran för vad man brukar kalla det kinesiska experimentet. Synen på den unga Sovjetstaten på 20-talet är en tankeväckande om än ej helt ny parallell. Det är däremot mera tunnslätt med verkligt informativa framställningar som förmedlar en någorlunda säker kunskap utan att författaren skall missionera för den ena eller andra ståndpunkten. Till det bästa som finns skrivet internationellt hör den amerikanske sinologen John King Fairbanks "The United States and China", vars första upplaga utkom redan 1948, men som kontinuerligt revideras i nya upplagor.

På svenska har nu kommit en förträfflig liten pocketbok "Kina — Tradition och förnyelse" (Almqvist & Wiksell) med fyra författare, Göran Frenne, Trygve Lötveit, Göran Malmqvist och Hans Wolf. Av författarna svarar Malmqvist för de äldre historiska avsnitten, Frenne för landets ekonomiska utveckling sedan 1949, Wolf för den kinesiska utrikespolitiken och norrmannen Lötveit för avsnittet om kommunistpartiet och inrikespolitiken. Det begränsade utrymmet har framtvingat en koncentration till vissa ämnesområden, men boken ger med denna begränsning en myckenhet saklig och väl underbyggd information utan onödiga pepinnar åt läsaren. Samtliga författare har gjort väl ifrån sig, men det kanske mest intresseväckande avsnittet är Lötveits. Kanske sammanhänger det med att denne i följ utgav sin doktorsavhandling just om det kinesiska kommunist-

partiets ideologiska utveckling i början av 1930-talet.

Kina och Latinamerika

Sven Lindqvist hör till dem som ser med beundran och respekt på Kina. Det visade han redan i "Kina inifrån", som utkom för drygt tio år sedan. Märkligare är väl att det också tydligt framgår i hans nya stora arbete om Latinamerika. "Jord och makt i Latinamerika" I—II heter den (Bonniers). Lindqvist har skrivit en mycket intressant och djuplodande studie över problemen med ägarstrukturen och behovet av jordreformer i Latinamerika. Han har förenat en omfattande läsning av specialisters arbeten med informationssökande på platsen i en rad olika latinamerikanska länder, däribland Brasilien, Colombia, Bolivia och Chile. Det är på många sätt en tankeväckande bok.

Man skall dock vara medveten om författarens socialistiska sympatier. I hans förra Latinamerikabok, "Slagskuggan" från 1969, gjorde han en pedagogisk jämförelse mellan de usla förhållandena i Latinamerika och revolutionens utpost därstädes Kuba. Då var det inte tal om en jämförelse med Kina. Nu efter de senaste årens utveckling duger tydligen inte längre Kuba som förebild utan den kinesiska byn måste komma till heders. Ty alla jordreformer som prövats eller försökt genomdrivas i Latinamerika har kommit till korta, därför att de varit halvhjärtade eller därför att de genomförts i samhällen med en bevarad kapitalistisk ekonomisk struktur i övrigt — och

det duger inte menar Lindqvist. Därför måste man hänvisa till Kina som föredöme, tycks det, utan att hänsyn tas till hur olika de historiska och kulturella erfarenheterna varit. "Jord och makt i Latinamerika" har många förtjänster, men författarens slutsatser gör ändå en läsare besviken. Så enkel är ändå inte verkligheten.

Chile

Utvecklingen i Chile de senaste åren har tilldragit sig stort intresse. Det har säkert sammanhängt med att det funnits många gemensamma drag mellan Chile å ena sidan och Italien och Frankrike å den andra — i politiskt avseende. I alla tre länderna har det funnits ett stort och starkt kommunistparti som dominerande faktor på vänsterkanten. Man såg länge Allendes folkfrontsregim som ett testfall, som kunde visa om en fredlig omvandling av samhället i socialistisk riktning med demokratiska medel är möjlig.

Två nyutkomna böcker belyser den chilenska utvecklingen ur ett kritiskt perspektiv, engelsmannen Robert Moss "Chile's marxist Experiment" (David & Charles) och Andres Küngs "Att så socialism och skörda fascism" (Askild & Kärnekull). Moss har som Economists Chile-specialist haft utmärkta möjligheter att följa utvecklingen på plats, och hans bok hann också ta hänsyn till militärkuppen. Küng har haft svårigheter att få sin bok om Chile antagen av något förlag, vilket inte sammanhänger med bokens kvalitet utan haft att göra med att det inte i dag

är opportunt att framföra kritiska synpunkter på Allenderegimens maktutövning. De två författarnas syn på utvecklingen har mycket gemensamt. Vissa skillnader finns dock. Küng tar hårdare än Moss avstånd från militärkuppen. Den sistnämnde menar att kuppen inte enbart innebar ett olagligt avlägsnande av en i konstitutionell ordning tillkommen regering. Denna regering hade nämligen tidigare brutit mot både andan och bokstaven i lagar och förordningar. Både landets högsta domstol och folkrepresentationens nedre kammare hade offentligt fördömt den för inkonstitutionellt handlingsätt. Moss påpekar att det hävdats i Chile att detta förhållande utgjorde förutsättningen och den moraliska legitimationen för det militära maktövertagandet.

Till saken hör att det var Allende som började dra in militären i politiken genom att ta in höga officerare i sin ministär i slutet av 1972. Det var den socialistiska konfrontationspolitik som Frente popular drev vilken ledde till starkt motstånd från det borgerliga Chile, som enade den kristdemokratiska och konservativa oppositionen och i kombination med en våldsam inflation skapade en omöjlig situation. Moss menar att Allende måste ha vetat strax före kuppen att han hamnat i en återvändsgränd. Därför hade han och hans anhängare sökt importera vapen och bygga upp självständiga socialistiska motståndscentra. Moss tolkning — och i mindre grad Küngs — är naturligtvis starkt kontroversiell, men även om kriti-

ken någon gång skulle skjuta över målet behövs den som en motvikt mot den onyanserat positiva synen på Allendes regim i Chile. Det tragiska exemplet Chile visar hur det kan gå när konfrontationspolitik av våldsammaste slag får dominera. En lång tid etablerad demokrati gick under och ersattes av en blodig och brutal militärdiktatur.

Folkrätt och världspolitik

Den värld vi lever i är fylld av krig och konflikter. Skenbart kan det synas vara ett totalt kaos. I själva verket finns det för umgänget mellan staterna normer och rättsregler på samma sätt som det finns för individer och grupper inom staterna. Under hundratals år har det växt fram en folkrätt, till stor del grundad på sedvanelag genom staternas faktiska uppträdande gentemot varandra men delvis också grundad på internationella avtal (såsom FN-stadgan), vilka begränsar staternas handlingsfrihet. I normala vardagliga relationer mellan medlemmarna i det internationella statssamfundet har denna folkrätt en väldig praktisk betydelse.

Än intressantare är emellertid att konstatera vilken roll folkrätten, direkt eller indirekt, spelar även i krissituationer. Man vill eller kan inte bortse från den. Ett ovanligt bra exempel är det amerikanska agerandet under Kubakrisen 1962, där man från amerikansk sida medvetet valde ett agerande som skulle vara mer i överensstämmelse med folkrättens regler än den bombning av raketbaserna som

det först var tal om. Detta är bara en av aspekterna på folkrättens betydelse som framkommer i Ove Brings synnerligen intresseväckande och välskrivna populärvetenskapliga studie "Folkrätten och världspolitik" (Askild & Kärnekull).

På ett begränsat utrymme lyckas Bring klargöra även för icke-jurister vilken roll folkrättsliga aspekter spelar i det storpolitiska skeendet i vår tid. Boken förtjänar att läsas av många men inte minst av de som svarar för informationen inom massmedia. Varje tidningsredaktion borde se till att man har ett exemplar av Brings bok tillgängligt som referensmaterial. Då skulle man kanske kunna slippa att se de misstag som alltför ofta förekommer i tidningsspaltarna när det gäller folkrättsliga synpunkter inom storpolitiken.

Bring behandlar bl a formerna för stater och deras uppkomst och deras erkännande, frågan om aggression och självförsvar samt problem kring krigsförbrytelser och folkmord (t ex Song My-fallet). Under rubriken Om noninterventionsprincipen behandlar han några av USA:s interventioner i Latinamerika, den ryska invasionen av Tjeckoslovakien 1968 och frågan om USA eller Nordvietnam brutit mot folkrätten i Vietnam. Brings bok är inte invändningsfri — han för exempelvis ett egendomligt resonemang om Israels krigsöppning 1967, och han tar alltför lätt på vissa delar av problematiken när det gäller Vietnamkriget. I båda fallen utgår han från förhållanden som fakta eller som bevisade sanningar på ett sätt som måste irritera en historiker. Det är

t ex sannolikt — men ingalunda slutgiltigt bevisat — att det var fråga om ett uppror i Sydvietnam i slutet av femtio-talet som först senare kom att i begränsad utsträckning stödjas av Nordvietnam. Men det råder inte alls enighet bland dem som sysslat med denna problematik om sakförhållandet. Det finns också de som hävdar att upproret i söder från början styrdes och leddes från norr. Vilken slutsats man än kommer till på denna punkt, medför den konsekvenser för hur

man skall bedöma USA:s respektive Nordvietnams agerande ur folkrättslig synpunkt.

Men även om man kan ha invändningar mot vissa delar av Brings analys, bör det samtidigt konstateras att denna i regel är intresseväckande, okonventionell och ofta mycket stringent. Brings bok är i det stora hela ett utmärkt arbete och förtjänar att läsas av alla som intresserar sig för internationella problem i vår oroliga värld.